

Kodėl ir kam svarbu sužlugdyti Rytų partnerystės susitikimą?

Vytautas Keršanskas

Artėjant Europos Sąjungos Rytų partnerystės viršūnių susitikimui lapkritį Vilniuje, daugėja signalų, rodančių trečiųjų šalių įtaką siekiant paveikti galimus susitarimus, kurių svarbiausias – ES ir Ukrainos Asociacijos bei laisvosios prekybos sutarties pasirašymas. Todėl verta pažvelgti, kodėl ir kam svarbu įvykių eigą pakreipti taip, kad suartėjimas tarp ES ir Rytų partnerystės valstybių neįvyktų.

Rytų partnerystės programa buvo pradėta 2009-ais metais siekiant įtraukti Rytų valstybes į europietišką ekonominę ir politinę erdvę remiantis „suartėjimas be narystės“ principu. Programa apima šešias valstybes: Armėniją, Azerbaidžianą, Baltarusiją, Gruziją, Moldovą ir Ukrainą. Rytų partnerystės politika remiasi dviem pagrindiniais taškais: potenciali partnerystės valstybių integracija į ES vidaus rinką pasirašant Asociacijos sutartį bei atsiverianti laisvesnio asmenų judėjimo galimybė su bevizio režimo perspektyva.

Tai iš principo prieštarauja Rusijos vedamai Eurazijos ekonominės sąjungos (EES) idėjai, kuri nuo praėjusių metų jau veikia Muitų sąjungos tarp Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano, pavidalu. Politikos ekspertų nuomone, tai yra pirmoji rimta ekonominės bei politinės integracijos iniciatyva posovietinėje erdvėje. Todėl ES ir EES iš esmės tampa dviem konkuruojančiomis integracijos erdvėmis. Iš to kyla klausimas, kokią politinę kainą Rusijai turėtų sėkmingas Vilniaus viršūnių susitikimas ir kokių priemonių ji gali imtis, kad Rytų partnerystės valstybės nepasiektų didelių laimėjimų jame?

Asociacijos sutarties pasirašymas užkirstų kelią alternatyvioms integracijos erdvėms

2010 m. NVS erdvėje pradėjo veikti naujos kokybės, gilesnės integracijos pakopos Muitų sąjunga tarp Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano, kur laisvosios prekybos susitarimus papildė bendra importo apmokestinimo struktūra, bendri išoriniai tarifai, įvairių standartų harmonizacija, viršnacionalinės tai reguliuojančios institucijos (pvz. Eurazijos ekonominė komisija). Nuo 2012 m. sąjunga bent formaliai peraugo į ekonominę bendriją, o 2015-iesiems keliami tikslai tapti pilnaverte Eurazijos ekonomine sąjunga.

Rytų partnerystės programos valstybės pateko į situaciją „arba, arba“ ir toliau nebegali žaisti geopolitinių žaidimų, flirtuodamos tai su Vakarais, tai su Rytais.

Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog dalyvavimas Muitų sąjungoje iš principo užkerta galimybę pasirašyti Asociacijos susitarimą su ES. Nors lieka antrasis – laisvo judėjimo – aspektas, kuris tam tikrais atvejais Rytų partnerystės valstybių piliečiams atrodo net svarbesnis nei laisvos prekybos susitarimas, EES pasiekus integracijos lygmenį, kai bus įtvirtintos keturios laisvės

(laisvas prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas), bus prarastas ir šis dėmuo, nes ES derybos persikeltų iš nacionalinio į EES lygmenį.

Būtent dėl to Rytų partnerystės programos valstybės pateko į situaciją „arba, arba“ ir toliau nebegali žaisti geopolitinių žaidimų, flirtuodamos tai su Vakarais, tai su Rytais. Tuo tarpu Rusija, suvokdama tai, jog Rytų partnerystės valstybių suartėjimas su ES visiems laikams bent dalinai išplėš jas iš jos įtakos zonos verčia imtis turimų įrankių paveikti galimą sprendimų priėmimą Vilniaus viršūnių susitikime.

Rusijos įtaka Rytų partnerystės valstybėms

Pastebėtina, jog pirmiausia tai pasireiškia per „tradicinę“ Rusijos užsienio politikos liniją: vienas iš būdų trečiosioms šalims daryti įtaką Rytų partnerystės valstybėms – siekis destabilizuoti Rytų partnerystės valstybių vidaus politiką. Rusija, tiesiogiai ir netiesiogiai kontroliuodama žiniasklaidos priemones, įvairias nevyriausybinės organizacijas bei politines grupes, geba kontroliuoti šalyse vykstančius procesus. Pavyzdžiui, visiškai nepripažintos valstybės Padnestrės, kuri 1992 m. paskelbė atsiskirimą nuo Moldovos, priklausomybė nuo Rusijos subsidijų leidžia Kremlui pasitelkti šį įrankį įtakos Moldovai darymui.

Šių metų birželio 10 dieną Padnestrės Aukščiausioji Taryba vienašaliu sprendimu perbraižė sieną su Moldova: VarniŲs miestelis ir aplinkui esančios teritorijos tapo nebe Kišiniovo, o nepripažintos Padnestrės sostinės Tiraspolio jurisdikcijoje, taip praplečiant nuo 1992-ųjų separatistų kontroliuojamas teritorijas. Tai nutiko po to, kai gegužės 1 d. Moldova įdiegė naujus pasienius postus, kurie atitinka ES keliamus reikalavimus Moldovai siekiant pasirašyti bevizio režimo susitarimą. Varšuvoje išskūrusio analitinio Rytų studijų centro nuomone, Moldovai išsprendus šalyje šių metų pavasarį kilusią politinę krizę, Padnestrės valdžia ateinančiais mėnesiais gali kelti neramumus pasienio teritorijoje. „Rusija bando pasiekti to paties [sutrukdyti galimą Moldovos ir ES susitarimą – aut. past.] eskaluodamas Kišiniovo ir Tiraspolio įtampą“, - teigia ekspertai.

Kitas svarbus aspektas – ekonominių sankcijų taikymas. Pavyzdžiui, liepos pabaigoje Ukrainos konditerijos įmonės „Roshen“ produkcija buvo sustabdyta ties Rusijos bei Kazachstano sienomis įtariant kokybės ir saugumo standartų pažeidimus. Po savaitę trukusio patikrinimo gaminiuose radus kancerogeno benzopyreno (kuris, beje, natūraliai atsiranda skrudinant kavos pupeles) gaminiai buvo uždrausti pardavinėti Rusijoje. Tą patį veiksmą atliko ir Baltarusija, skaičiuojama, kad šis veiksmas atneš per 200 mln. dol. nuostolį „Roshen“. Kazachstanas, kurio 20 proc. konditerijos rinkos užima „Roshen“ produkcija, liko vienintelis Muitų sąjungoje nepritaikęs draudimo.

Investicijų bankas Kijeve „Dragon Capital“ praneša, kad eksportuotojai pasienyje susiduria su „griežtesnėmis kontrolės procedūromis, privalomu prekių iškrovimu, patikrinimu ir perkrovimu“. „Financial Times“ cituojama Ukrainos darbdavių federacija informuoja, jog vien per ateinančią pusmetį Rusijos taikomos sankcijos importui iš Ukrainos gali atnešti net 2,5 mlrd. dol. nuostolių.

Verta pažymėti, kad šie veiksmai suintensyvėjo po to, kai prieš daugiau nei savaitę Ukrainoje viešėjęs Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas paragino Ukrainą rinktis ne integraciją į

Vakarų, o perspektyvesnę ir neva daugiau naudą atnešiančią Muitų sąjungą. Ši Rusijos Ukrainai paskelbtą prekybos karą ekspertai vienbalsiai vertina kaip paskutinį bandymą atkalbėti Kijevą nuo sutarties su ES pasirašymo.

Veiksmai prieš ES pirmininkaujančią Lietuvą

Šių metų gegužę vykusios kibernetinės atakos prieš didžiausią naujienų portalą „Delfi“ dalies ekspertų ir politikų ne veltui laikytos „treniruote“ prieš artėjančią Lietuvos pirmininkavimą ES Tarybai. Tai patvirtino liepos mėnesį internete paviėšinti privatūs Lietuvos diplomatų telefoninių pokalbių įrašai. Daugiausiai atgarsio ne be pagrindo susilaukė konflikto tarp Armėnijos ir Azerbaidžiano vertinimas. Kalnų Karabacho klausimas pokalbiuose buvo aptariamas prieštaraujant dominuojančiai Lietuvos bei ES pozicijai.

Akivaizdu, jog šis išpuolis buvo įvykdytas siekiant dviejų tikslų. Pirmiausia, jis dar kartą patvirtino sklandančias kalbas apie visiškai skylėtą Lietuvos saugumo sistemą bei atitinkamų tarnybų negebėjimą apsaugoti tinklą. Tačiau svarbiausia, jog paviėšintais pokalbiais, kurie buvo subtitruoti anglų kalba, siekta neva demaskuoti skirtingas nuotaikas Lietuvos diplomatų tarpe.

ES pozicija Kalnų Karabacho klausimu grindžiama trimis – taikaus konflikto išsprendimo, teritorinio vientisumo ir tautų apsisprendimo – principais. Tarptautinėje bendruomenėje Kalnų Karabachas pripažįstamas Azerbaidžiano dalimi, kurį paskutiniame XX a. dešimtmetyje perėmė armėnų separatistai.

Pirmasis neapgalvotas žingsnis buvo šių metų pavasarį Seime įkurti draugystės grupę su separatistiniu regionu. Nors pasipiktinimas ir buvo numalšintas pareiškiant, kad pavienių parlamentarų iniciatyva neatspindi valstybinės užsienio politikos, jau tada buvo įtariama, jog šiam žingsniui įtaką galimai darė trečiosios jėgos. Todėl akivaizdu, kad ne mažiau rimtesnį signalą pasiunčiantis diplomatinių pokalbių nutekinimas siekiant sukompromituoti ir sukelti diplomatinį skandalą pirmininkaujančios šalies bei visos ES mastu buvo inspiruotas suinteresuotų jėgų.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog lapkričio susitikime Vilniuje gali spręstis ir pačios Rytų partnerystės programos likimas – nepasiekus didesnių „laimėjimų“ (pagrindinis – sutarties su Ukraina pasirašymas) – kiltų rimtų abejonių dėl šios politikos efektyvumo, kuri ir šiaip sudėtingame finansinės situacijos ES kontekste nesuinteresuotoms valstybėms nėra prioritetinga. Tai suvokdama, Rusija dės visas pastangas, kad būtent toks scenarijus būtų išpildytas. Tokiame kontekste itin svarbu, kad visos valdžios grandys veiktų atsakingai ir apgalvotai.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog lapkričio susitikime Vilniuje gali spręstis ir pačios Rytų partnerystės programos likimas – nepasiekus didesnių „laimėjimų“ kiltų rimtų abejonių dėl šios politikos efektyvumo.